मरा[illegible]

इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ धुळें.

—: हस्त लिखित ग्रंथ संग्रह :—

ग्रंथ क्रमांक ४[illegible]२ (८५६)

ग्रंथ नाम वा[illegible]त्ति.

विषय म० गद्य.

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

व.त.वा.व.   छगनलाल मांड[illegible]

१ श्रीगणेशाय नमः ॥ वाक्यवृत्ति प्रारंभः ॥ श्लोक ॥ सर्गस्थितिप्रलयहेतुमचिं
त्यशक्तिं विश्वेश्वरं विदितविश्वमनंतमूर्ति ॥ निर्मुक्तबंधनमपारसुखां
(1) बुराशिं श्रीवल्लभं विमलबोधघनं नमामि ॥ २ ॥ टीका ॥ शिष्य सद्गुरु शर
ण जेला त्या सद्गुरूचें लक्षण ॥ [illegible] ज्ञानघनस्वरूप सद्गुरू ॥ केवल
ज्ञानघनस्वरूप सद्गुरू होत्साते प्रस्ता जगाचि उत्पत्तिस्थितीलयाचें
उपादानकारण निमित्तकारण केवलज्ञानस्वरूपास कारणत्व कसें
घडतें ॥ कारणत्व आहे म्हणून सर्वजगत जाणिलें आहे ज्याणें ॥ संपूर्ण

(1A)

जगत जाणिलें आहे म्हणुन सर्व जगाचें नियमन कर्तृत्व आहे ज्यास॥ कार
णत्व आहे म्हणुन स्थावर जंगमात्मक अनंतमूर्ती आहेत ज्याच्या॥ अनंत
मूर्तित्व असताहि तत्तद्देहाचा तद्देहधर्माचा संबंध नाहि॥ संबंध नाही
म्हणुन बंधनरहित आहेत॥ बंधनरहित आहेत म्हणुन अपारसुखाचे
समुद्र॥ अपारसुखाचे समुद्र ह्मणावे वैराग्यलक्षुमी मोक्षलक्ष्मीप्रिय आ
हे ज्यांस असे जे केवलज्ञानघनस्वरूप सद्गुरु त्यास सद्गुरु पतन नमस्का
र करितों॥ श्लोक॥ यस्य प्रसादादहमेव विष्णु मय्येव सर्वं परिकल्पितं च
इत्थं विजानामि सदात्मरूपं तस्यांघ्रिपद्मं प्रणतोस्मि नित्यं॥२॥ टीका॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(२)

वे·त·वा· ज्या सद्गुरूच्या प्रसादें करून मीच विश्व ॥ माझे ठाईं संपूर्ण जग कल्पित आहे
२ असें आपलें सर्वकाल अपरोक्ष आत्मस्वरूप जाणतो ज्या सद्गुरूच्या प्रसा
दें करून ॥ त्या सद्गुरूच्या चरणकमलाप्रति नित्य निरंतर नम्र आहें ॥ शिष्य
सद्गुरूस शरण गेला ॥ तो अधिकारी कसा ॥ त्याणें सद्गुरूस शरण जाऊन प्र
श्न केला कसा ॥ सद्गुरूनीं त्याला [illegible] केली का कसा हें सर्व श्रुती बोलतो ॥
श्लोक ॥ तापत्रयार्कसंतप्तः कश्चिदुद्विग्नमानसः ॥ शमादिसाधनैर्यु
क्तः सद्गुरुं परिपृच्छति ॥ टीका ॥ तापत्रया~~र्कसंतप्तः कश्चिद्~~ हा च कोण
हीयेक संयी ॥ त्या तापत्रयें करून संतप्त होऊन त्या तापत्रयापासून सुटो
वें ह्मणोन चित्त व्याकुल झालें आहे ज्याचें ॥ नित्यानित्यवस्तुविवेक

२

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(2A)

इहमुत्रार्थफलभोगविरागः॥ शमादिषटकसंपत्ती॥ आणिमुमुक्षुत्वयाचे
साधनेकरूनयुक्त होउनसद्गुरूप्रती॥ शरण जाउन प्रार्थना करती॥ पाला
श्रुतीप्रमाण॥ परीक्ष्य लोकान्कर्मचितान्ब्राह्मणो निर्वेदमायान्नास्त्य
कृतः कृतेन॥ तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत्समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्म
निष्ठं॥ तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया॥ उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं ज्ञानि
नः तत्त्वदर्शिनः॥ श्लोक॥ अनयासनये नास्मान्मुच्येयं भवबंधनात्
तन्मे संक्षिप्य भगवन् केवलं कृपया वद॥४॥ टी०॥ आहे भगवन् अनाया
करून थोडक्यामध्ये जन्ममरणरूप संसार बंधनापासुन म्यामुक्त व्हा
वें असा उपाय केवल कृपे करून सांगावा॥ श्लोक॥ साध्वीते वचन

the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai, Joint project

(3)

वे.त.वा.वृ.

३ वक्तिः प्रतिभाति वदामि ते॥ इदं तदिति विस्पष्टं सावधानमनाः शृणु॥५॥
टी०॥ सद्गुरु ह्मणतात कीं तु बोललास हें बहुत योग्य आहे॥ केली हसस्काम
त्वें करून स्त्री पुत्र धन या-च्या प्राप्तिचा उपाय विचारितात॥ त्यांनो स्त्री। वोष
ई विचारिलेस बहुत योग्य आहे॥ असतां तुं मला विचारितोस ते तुला मीस
ष्ट सांगतो तें तुं सावधान मनें करून ऐक॥ श्लोक॥ तत्वमस्यादि वाक्यो
त्थं यज्जीव परमात्मनोः॥ तादात्म्य विषयं ज्ञानं तदिदं मुक्तिसाधनं॥६॥
तत्वमस्यादि महावाक्याचा विचार करून उत्पन्न असे जे जीवात्मा परमात्मा
या दोहींचें ऐक्य ज्ञान हेंच मोक्षाचें साधन॥ श्लोक॥ को जीवः कः पर आत्मा
तादात्म्यं वा कथं तयोः॥ तत्वमस्यादि वाक्यं वा कथं तत्प्रतिपादयेत्॥७॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

टीका ॥ शिष्य ह्मणतो जीव कोण परमात्मा कोण या दोहीचें ऐक्य ज्ञान कसें ॥ अ
णि तत्वमस्यादि महावाक्य प्रतिपादन केतें कसें ॥ श्लोक ॥ अत्र ब्रूमः समाधा
नं कोन्यो जीवस्त्वमेव हि ॥ यस्त्वं पृच्छसि मां कोहं ब्रह्मैवासि न संशयः ॥ ८ ॥
टीका ॥ गुरु ह्मणतात की जीव [illegible] कोण आहे ॥ तूं या पंचशाचें तादात्म्य ध
रितोस ह्मणउन जीव तुं च [illegible] आहेस ॥ आता तूं जो मला पुसतोस की
मी कोण आह्मणुन तो तुं ब्रह्म [illegible] सेस तद्विषई काहि संशय नाहि ॥
श्लोक ॥ पदार्थमेतज्जानीनां यापि भगवन्स्फुटं ॥ अहं ब्रह्मेति वाक्या
र्थं प्रतिपद्ये कथं वद ॥ ९ ॥ टीका ॥ शिष्य ह्मणतो मी अद्यापि पदार्थ ज्ञान च

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5)

वे.त.वा.वृ.
५

ष्यासबोधकेला ॥ शिष्याकाहीबोधझालानाहीम्हणुनपुन्हा गुरुशिष्यासबो
धकरीतातते तोकसा ॥ शिष्यांनीकाहीउत्तरदिलेनाहो ॥ श्लोक ॥ सत्यानं
दस्वरूपंधीसाक्षिणांज्ञानविग्रहं ॥ चिंतयात्मतयानित्यंत्यक्त्वा देहा
दिनांधियं ॥ १२ ॥ टी. ॥ सत्यस्वरूपं आनंदस्वरूपबुद्धिचासाक्षीचैतन्य
विग्रह असें अस्पल्या आत्मस्वरूपाप्रत जाणनदेहादिकाचे ठाई आत्म
त्वबुधी आहे तीटाकुनत्याचीयत्नाणतो देहादीकाचे ठाई आत्मबु
धी आहे तिकसीटाकावी ॥ श्लोक ॥ रूपादिमान्यतः पिंडस्ततोनात्माघटा
दिवत ॥ पृथिव्यादिमहाभूतविकारत्वाच्चकुंभवत ॥ १३ ॥ टी. ॥ गुरुह्मणता

५

5A

त॥ घटस्वरूपादी मान आहे ह्मणुन तो घट काहि आपणान के॥ तसा हा देहस्व
पादी मान आहे ह्मणुन हा देह काहि आपण नव्हे॥ जसा कुंभ मृत्तिकेचा विका
र आहे ह्मणुन तो कुंभ काही आपण नव्हे॥ तसा हा देह पंचभूतांचा विकार
आहे ह्मणुन हा देह काही मी नव्हे॥ श्लोक॥ अनात्मा यदि पिंडोयं मुक्तहेतु
बलान्मतः॥ कथं राम लकवसाऽ... त्मांन प्रतिपादय॥२४॥ टी०॥ शिष्य
ह्मणे तो दोहे तू ध्यानत्ते करून मी काहि देह नव्हे असें माझा अनुभवास आ
ले अतां देहाहुन वेगळें माझें आत्मस्वरूप हातांतू ल्या आवलपासारखें
स्पष्ट प्रतिपादन करावें॥ श्लोक॥ घट द्रष्टा घयद्भिन्नः सर्वथा न घटो

वे.त.ना.वृ. ६

यथा ॥ देहद्रष्टा तथा देहो नाहमित्यवधारय ॥ १५ ॥ टी० ॥ गुरु प्रतिपाद
न करतीत ॥ जसा घटाचा द्रष्टा घटाहून तसा तूं देहाचा द्रष्टा देहाहून भिन्न ॥ श्लो
क ॥ एवमिंद्रियदृङ्नाहमिंद्रियाणीति निश्चितान् ॥ मनोबुद्धिस्तथा प्राणो नाह
मित्यवधारय ॥ १६ ॥ शिष्य म्हणतो के हाहून वेगळा मी कोण आहे तर द्रि
यस्वरूप च आहे ॥ ते ह प्राणाः प्रजापतिं पितरमेत्योचुः ॥ असी श्रुतीप्र
माण आहे ॥ युक्ति कोणती इंद्रियांवाचून देहाचा व्यापार होत नाही ॥ अ
सी युक्ती आहे ॥ अनुभव कोणता मी काणा मी बहिरा मी थोटा पांगला ॥
आहे ॥ अनुभव आहे ॥ श्रुती युक्ती अनुभव या त्यावले करून मी इं
द्रियेंच असें तु आपल्या ठाई माजाण तो सत्य गुण नतु देहाहुन वेगळा

६

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

शिष्य म्हणतो इंद्रियाहुन वेगला मी कोण आहे तर प्राणस्वरूपच आहे॥ अ
न्योन्तर आत्मा प्राणमयः॥ असी श्रुती प्रमाण आहे॥ युक्ती कोण ती प्रा
णावाचुन इंद्रियादिकाचा व्यापार होत नाही॥ असी युक्ती आहे अनुभ
व कोण ता मी क्षुधान मी पीपासावान असा अनुभव आहे॥ श्रुती युक्ती
अनुभवयाच्या बलें करून मी प्राणच असे आपुल्या यइ नानसील त
र तुं काही प्राण नव्हे कां तु इंद्रियाला जाण तो सम्हणुन तुं इंद्रियाहुन
वेगला तसा तु प्राणाला जाणतो सम्हणन प्राणाहुन वेगला॥ शिष्य म्ह
णतो मी प्राणाहुन वेगला मी अकोण आहे मी मनस्वचरूपच आहे॥

(४)

वे॰त॰वा॰टी॰ अन्योन्तर आत्मा मनोमयः॥ असी श्रुती प्रमाण आहे॥ युक्ति कोण तीमनां
वांचुन प्राणादिकांचा व्यापार होत नाही॥ असी युक्ति आहे॥ अनुभव कोण
तामी संकल्पवान नी विकल्पवान ॥ असा अनुभव आहे॥ श्रुतियुक्तिअ
नुभवयाच्या बळें करून मीमन नच असतुं॥ आपल्याटाटू मानसील तर
तु काही मन नव्हेस॥ कां तुं प्राण [illegible] जाणतो सल्लण न तूं प्राण न व्हेस त
सा तु मनाला जाणतो स [illegible] मन न व्हेस॥ शिष्य ह्मण तो मन्नाहु
न वेगळा मी कोण अहे तर मी बुद्धिस्वरूप च आहे॥ अन्योन्तर आत्मा
विज्ञानमयः॥ असी श्रुती प्रमाण आहे॥ युक्ती कोण तीमन आहे करण

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai.

७अ

बुद्धि आहे कर्ता कर्त्याबाचुन करणाला काही स्वतासामर्थ नाहि ॥ असी युक्ति आहे अनुभव कोणता ॥ मी कर्ता मी भोक्ता मी सुखी मी दुःखी मी जीव मी अज्ञानी असा अनुभव आहे ॥ श्रुती युक्ती अनुभव याच्याबलेकरून मी बुद्धिच असां तु आपल्याठाई मान[illegible] तर तु काही बुद्धि न व्हेस ॥ कां तु मनाला जाणतोस म्हणुन मन नाहुन [illegible] तसा तु बुद्धिला जाणतोस म्हणुन बुद्धिहुन वेगला ॥ श्लोक ॥ संघातो[illegible] तथा नाहमिति दृश्य विलक्षणं ॥ द्रष्टार मनुमाने न निपुणां संप्रधारय ॥ २७ ॥ टी० ॥ शिष्य म्हणतो बुद्धिहुन वेगला मी कोण आहे तर ॥ प्रथमा तास्थूल देहाचें निकरण केलें ॥ मग इंद्रिय प्राणम

र

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(४)

वे॰त॰वा॰दृ॰ नबुद्धि दिध्धया ऱ्यानिराकरणे करून लिंगदेहाचें निराकरण केलें॥ तेव्हाय
८ काय कि काही मीन व्हे सारे मिलुन जो संघात तो संघातस्वरूप च मी॥ गुरू
ह्मणताहेत संघातस्वरूपच मी ऐसें तू आपल्याठाइं मानसील तर तूंका
तुं बुद्धिलां जाणतो सम्हणनबु [illegible] हि नहे सतसा संघाताला जाणतो
सम्हणन संघात काहीतनव्हे स [illegible] ह्मणा तो संघाताहुन वेगला मी को
ण आहे तरहि नजाणणेहे च [illegible] ते अज्ञानस्वरूप च मी॥ अन्योन्त
र आत्मानंदमयः॥ असी श्रुतीप्रमाण आहे॥ युक्ती कोणती बुध्यादिकाचा
अज्ञाना मध्ये लय होतो असी युक्ती आहे॥ अनुभव कोणता आहं अज्ञः
असा अनुभव आहे॥ श्रुती युक्ति अनुभव याच्या बलेकरून मी अज्ञानस्व

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai.

(8A)

असें तु आपल्याठाई मानसील नर तु काहि अज्ञान न केसें का तु संघाताला
जाणतोस म्हणुन संघाताहुन वेगळा तसा तु अज्ञानाला जाणतोस म्हणुन
अज्ञानाहुन वेगळा ॥ शिष्य म्हणे तो की अज्ञान म्हणुन काय पदार्थ आहे ॥ गुरु म्ह
ण तात तें न कल्पित संबंधाद्द्रष्टा [illegible] नि: सतः ॥ तस्या कल्पित संबंधेक
रून हे अज्ञान भासते ॥ स्वतां अ[illegible] म्हणुन काही पदार्थ नाहि ॥ देह इंद्रि
यें प्राण मन बुद्धि संघात अज्ञान ह[illegible]ना आहे ते दृश्य आहे ॥ तुं यांचा द्रष्टा
आहेस याजहुन वेगळा आहेस ॥ जसा होयतसा अनुमानेकरून जाण
वा ॥ शिष्य अनुमानें करितो देहपक्ष साध्य अनात्मत्व हेतुरूपादी मला
तू ॥ देहपक्ष साध्य अनात्मत्व हेतू पंचभूतविकारित्वात् ॥ द्रष्टांत कुं

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. Joint project of the

(९)
वे.त.ना.र.
६

नवतजसाः कुंभ मृत्तिके विकार आहे म्हणुन तो कुंभ काही आपण होत ना
हीं तसा हा देह पंचभूतांचा विकार आहे म्हणून हा देह कांही आपण होत
नाही ॥ देह पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु दृश्यत्वात् दृष्टांत घटवत् ॥ ज
सा घट आपल्यास दृश्य आहे म्हणून तो घट काही आपण होत नाही
तसा देह आपणास दृश्य आहे म्हणून तो देह काहि आपण न्हे सा ॥ दे
ह पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु सावयवत्वात् ॥ दृष्टांत वृक्षवत् जसा वृक्ष
सावयव आहे म्हणुन तो वृक्ष काहि आपण होत नाही ॥ तसा देह साव
यव आहे म्हणुन देह काही आपण होत नाही ॥ इंद्रिय पक्ष साध्य अ
नात्मत्व हेतु दृश्यत्वात् दृष्टांत देहवत् ॥ जसा हा देह आपणास दृश्य

ह

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

9A

आहे ह्मणुन तो देह आपणा काही होत नाही तशीहिं इंद्रियें आपणास दृ
श्य आहेत ह्मणुन तीं इंद्रिंयें काही आपण होत नाही ॥ इंद्रियें पक्ष साध्य
अनात्मत्व हेतु दृश्यत्वात दृष्टांत कुठार वत जसा छेदन कीयेचा सा
धन कुठार आहे ह्मणुन तो कुठार काही आप होत नाही ॥ तशी हीज्ञा
नेंद्रियें ज्ञानाचा साधन कर्में [illegible] कीयेची साधन ह्मणुन ती इंद्रियें
काहि आपण होत नाही ॥ प्राण पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु दृश्यत्वा
त दृष्टांत इंद्रियवत जशी इंद्रियें आपणास दृश्य आहेत ह्मणुन ती
इंद्रियें काहि आपण होत नाही तसा प्राण आपणास दृश्य आहे ह्मणुन

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai"

वे.त.वा.वृ. तो प्राण काही आपण होत नाही॥ प्राण पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु दृश्यत्वा
२० त् दृष्टांत इंद्रियेवत् जशी इंद्रियें आपणास दृश्य आहेत म्हणुन तीं इंद्रियें
काहि आपण होत नाही तसा प्राण आपणास दृश्य आहे म्हणुन तो प्राण
काही आपण होत नाहि॥ प्राण पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु वायुत्वात् दृष्टांत
बाह्यवायुवत॥ जसें बाह्य॥ वायु वायुत्व आहे म्हणुन तो बाह्यवायु काहि
आपण होत नाहि॥ तसें या देहात प्राणाला वायुत्व आहे म्हणुन हा प्राण
काही आपण होत नाही॥ मन पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु दृश्यत्वात् दृष्टां
त प्राणवत्॥ जसा प्राण आपल्यास दृश्य आहे म्हणुन तो प्राण काहि आ

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

पण होत नाही ॥ तेसे हे मन आपणास दृश्य आहे ह्मणून ते मन काही आपण
होत नाही ॥ मन पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु रागद्वेष विकारित्वात् दृष्टांत देह
वत् जसे देह घटयाला विकारित्व आहे ह्मणुन तो देह घट काही आपण
होत नाही तसें हे मन रागद्वेष विकारी आहे ह्मणून तें मन काही आपण हो
त नाही ॥ बुधि पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु दृश्यत्वात् दृष्टांत मनवत् ज
सें मन आपल्यास दृश्य ह्मणून ते मन काही आपण होत नाही तसी ही बुद्धि
आपणास दृश्य आहे ह्मणून ती बुद्धि काही आपण होत नाही बुद्धि पक्ष
साध्य अनात्मत्व हेतु क्षणिकत्वात् दृष्टांत विद्युवत् अभ्रवत् जसे वि

" Joint Project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai. "

(11)

वे.त.वा.वृ. घ्युत् अ अ यालाक्षणिकत्व आहे म्हणून ते विद्युत् अ अ कांहीं आपण होत
२२ नाहीं तसी ही बुद्धि क्षणिक आहे म्हणून ती बुद्धि कांहीं आपण ~~आपण~~ होतना
हीं ।। संघात पक्ष साध्य अनात्मत्व हेतु दृश्यत्वात् दृष्टांत बुद्धिवत् जसि
बुद्धि द्धि आपणास दृश्य आहे म्हणून ती बुद्धि काही आपण होत नाही तसा
हा संघात आपणास दृश्य आहे म्हणून तो संघात पक्ष साध्य अनात्मत्व
हेत आत्मसमुदायत्वात् दृष्टांत गृहवत् रथवत् जसे गृह आणी रथ
याला अनात्मसमुदायत्व आहे म्हणून ते रथ गृह काहि आपण होत
नाहित तसा हा संघात अनात्मसमुदाय आहे म्हणून हा संघात कांहि आ

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com